

De vangst van twee zee-engels *Squatina squatina* door een Belgische visser

Jan Haelters

Twee zee-engels gevangen ten Westen van Engeland

Op 20 januari 2012 werd in de vismijn van Zeebrugge, per koeltransport vanuit Milford Haven (UK), een zee-engel of schoorhaai *Squatina squatina* aangevoerd, een bodembewonende haaiensoort die tegenwoordig nog maar zelden gevangen wordt en eruit ziet als een haai met roggenvleugels. Het dier was door een Belgische visser gevangen op 16 januari in de Ierse Zee, in positie 50°55'N, 005°00'W. Het is echter verboden voor vaartuigen varende onder de vlag van een Lidstaat van de Europese Unie om deze vissoort te vangen, aan boord te houden, over te laden of aan te landen (EU, 2012). Elke gevangen zee-engel dient terug over boord te worden gezet. Bij een controle van het boomkorvaartuig door Britse autoriteiten op zee werd voor het aan boord hebben van een exemplaar van deze soort een proces verbaal van waarschuwing opgesteld, en de Belgische visserijadministratie werd op de hoogte gebracht. Bij aankomst in de vismijn te Zeebrugge werd de vis overgedragen aan het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), waar bepaalde resten zullen opgenomen worden in de natuurhistorische collecties.

De zee-engel in kwestie betrof een mannetje van 1,32 m lengte. Het dier werd aangevoerd zonder ingewanden, en werd niet gewogen. De visser liet weten dat hij een dag later nog een tweede, kleiner exemplaar gevangen had in hetzelfde gebied, en het levend terug in zee gezet had. Hij beschreef de bodem van het gebied waar hij beide vissen gevangen had als een combinatie van rotsen en zandige partijen. Hij had er al lang niet gevestigd, en was er teruggekeerd omdat er veel tong zat. Hij had nog nooit een zee-engel gevangen, en had het dier als dusdanig niet als beschermde soort herkend.

De zee-engel: bijna verwezen naar het rijk der engelen

De zee-engel is één van die vissen waarvoor het bijna te laat is, en waarvoor de strikte bescherming – met concrete maatregelen – eigenlijk al te laat komt. De zee-engel was vroeger een algemene bodempredator in de wateren van het continentaal plateau van de noordoost Atlantische Oceaan, de Middellandse Zee en de Zwarte Zee, van zeer ondiep water tot water van meer dan 100 m diep. De soort is in aantal zeer sterk achteruitgegaan, ongetwijfeld door vangst en later bijvangst in bodem-sleepnetvisserij. In grote delen van zijn vroegere verspreidingsgebied, waaronder de Noordzee,

beschouwt men de soort als volledig uitgestorven. In andere gebieden is het dier zeer zeldzaam geworden, met mogelijk nog relatief hogere aantallen in de zuidelijke Middellandse zee en de Canarische Eilanden (OSPAR, 2008).

De achteruitgang van de soort leidde ertoe dat ze “beschermd” werd onder de Europese visserijwetgeving – of beter gezegd dat het aanvoerquotum (jaarlijks te herzien) de laatste jaren op 0 (nul) geplaatst werd – van actieve gebiedsbescherming is er geen sprake. We zoeken de soort trouwens ook vergeefs in de lijst van beschermde soorten onder de Europese Habitatrichtlijn (EU, 1992). De landen die lid zijn van het OSPAR Verdrag ter bescherming van het mariene milieu van de Noord-Oost Atlantische Oceaan hebben het dier wel als strikt te beschermen aangeduid (OSPAR, 2008), maar over de grootste bedreiging van deze diersoort, visserij, heeft dit Verdrag enkel een adviserende rol. De International Union for the Conservation of Nature (IUCN) beschouwt de soort als ernstig bedreigd.

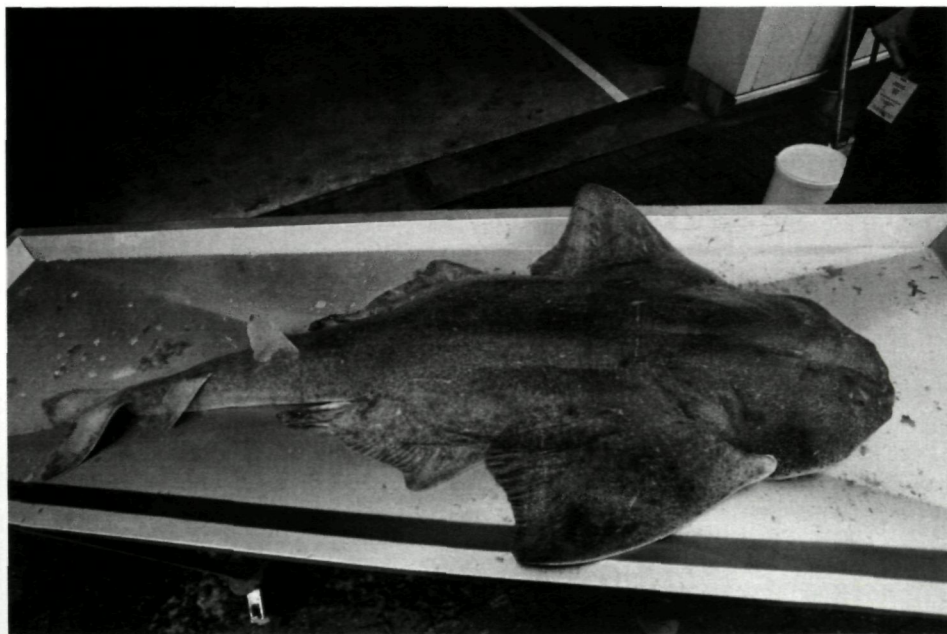

Foto 1: Zee-engel *Squatina squatina* (foto: Jan Haelters)

De zee-engel in de zuidelijke Noordzee

Poll (1947) beschouwt de zee-engel als algemeen in Belgische wateren, vooral tijdens de zomermaanden. Mogelijk heeft hij dit overgenomen uit Van Beneden (1871), die

daarbij nog vermeldt dat de soort zich in alle seizoenen en afmetingen laat vangen, wat letterlijk overgenomen wordt door Van Bommel in 1873. Van Beneden (1871) kon het dier vaak nog levend, net na de vangst, onderzoeken, wat aantoonde dat het in de tweede helft van de 19^e eeuw nog frequent en dicht bij de kust gevangen werd. Hij trof in de maag van de dieren onder meer wijting en zeekat aan. Van Bemmelen (1866) vermeldt de soort als niet zeldzaam in de nabijheid van Nederlandse kust. Max Poll (1947) vermeldt dat zich in de collecties van het KBIN resten van tien zee-engels bevinden die dicht bij onze kust gevangen werden, en een elfde dier dat gevangen werd nabij Doel. In een andere publicatie vermeldt hij nog enkele andere gevallen van vangsten in de Schelde of Westerschelde (Poll, 1945). In de 20^e eeuw, waarschijnlijk vooral tijdens de tweede helft, moet het dier in de Noordzee, het Kanaal en de aanpalende Atlantische Oceaan zware klappen gekregen hebben. Nijssen & De Groot (1974) beschouwden de soort in Nederlandse wateren nog als tamelijk algemeen voorkomend, maar vermoedelijk baseren ze zich daarvoor op oude literatuurgegevens. Volgens Rappé & Eneman (1988) werd omstreeks 1973 nog een zee-engel gevangen door een kustvisser. Knijn et al. (1993) vermelden de soort niet in de Atlas of North Sea Fishes: tussen 1985 en 1987 werd geen enkel exemplaar gevangen in de Noordzee bij 2.264 visserijslepen voor wetenschappelijk onderzoek, en Heessen & Ellis (2009) melden zelfs dat bij dit onderzoek geen enkele zee-engel gevangen werd sedert de aanvang in 1974.

Ook in de rest van de Noordzee, en in het Kanaal en de aanpalende Atlantische Oceaan is de zee-engel zeer zeldzaam geworden. De jaarlijkse aanvoer van zee-engels vanuit de Ierse Zee daalde van 15 tot 20 ton in de jaren 1980 tot ongeveer 1 ton in de jaren 1990 – vanaf 1998 ontbreekt de soort nagenoeg volledig in de statistieken, met voor 2006 een rapportering van de aanlanding van 167 kg door Britse, Ierse, Franse en Belgische vissers (ICES, 2004;2010). Rogers en Ellis (2000) melden dat de soort in de jaren 1980 nog occasioneel gevangen werd bij wetenschappelijk onderzoek in de Baai van Cardigan (Ierse Zee, ten westen van Wales), maar dat ze nu zo goed als uitgestorven is in de Ierse Zee en het Bristol Kanaal. Ook vanuit de Golf van Biskaje en Spaanse (Atlantische) wateren werden in de tweede helft van de jaren 1990 nog zeer weinig zee-engels aangevoerd: jaarlijks tussen de 0,1 en 0,4 ton, en 0 ton van 2007 tot 2009 (ICES, 2010).

Volgens iemand van de Vismijn Zeebrugge (persoonlijke mededeling) wordt jaarlijks wel een enkele zee-engel aangevoerd, meestal kleiner dan het exemplaar aangevoerd op 20 januari 2012; ongetwijfeld zijn deze dieren niet afkomstig uit Belgische wateren.

In het boek *De Zee van Toen*, een historisch-ecologische benadering van de visserij in de zuidelijke Noordzee, getuigt een visser die zijn hele beroepsloopbaan in dit gebied heeft gewerkt, dat hij de zee-engel na 1965 waarschijnlijk niet meer gezien heeft (Rappé, 2009).

Dat deze bodembewonende haaiensoort zo kwetsbaar is voor sterfte veroorzaakt door visserij is niet verwonderlijk. Met zijn maximum lengte van ongeveer 2 m is het een

groot dier, dat bovendien langzaam groeit en pas op relatief hoge leeftijd geslachtsrijp wordt. De soort is ovivipaar, waarbij het moederdier per voortplantingscyclus amper negen tot 20 embryo's draagt, die eens volgroeid elk 24 tot 30 cm lang zijn (Wheeler, 1969; Compagno, 1984). Door hun formaat en levenswijze op de bodem zijn de jongen al vanaf hun prille leeftijd gevoelig voor bijvangst bij visserij.

Naar een betere bescherming?

De vangst van 2 dieren ten zuidwesten van het Bristol Kanaal is zeer interessant. Het toont aan dat het dier mogelijk nog op enkele verspreide locaties voorkomt, en van daaruit potentieel opnieuw gebieden zou kunnen koloniseren waar het verdween. Het melden door vissers van vangsten kan bijdragen tot het identificeren van dergelijke locaties, en een eerste stap betekenen om het dier van totale uitroeiing in dit gebied te behoeden. Overigens ligt de vangstlocatie op slechts een 30-tal km ten zuidwesten van Lundy Island, waar zich het eerste Britse marien natuurreservaat bevindt, en waar voor het eerst in Britse wateren een gebied aangeduid werd waar visserij niet toegelaten is omwille van natuurbehoudsdoeleinden. Opname van de zee-engel onder de Habitatrichtlijn, zoals aangeraden door OSPAR (2010), zou betekenen dat men speciaal voor deze soort beschermde gebieden zou kunnen aanduiden waar nuttige maatregelen afgesproken kunnen worden met vissers en andere gebruikers van de zee.

De aanvoer van het dier illustreert dat vissers vaak niet goed geïnformeerd zijn over zeldzame soorten die beschermd zijn, of het nu door de visserijwetgeving is of in andere Conventies. Andere vissoorten die recent illegaal aangeland werden in België zijn reuzenhaai *Cetorhinus maximus* en vleet *Dipturus intermedia*. Een steur op de vismijn van Zeebrugge bleek later een niet-inheemse en dus niet beschermde Siberische steur *Acipenser baerii* te zijn. Die is moeilijk te onderscheiden van de ernstig bedreigde en zeldzame inheemse Atlantische steur *A. sturio*. In 2007 werd nog een Atlantische steur gevangen door een Belgische visser, en levend vrijgelaten; enkele maanden later echter werd een gelijkaardig dier (ongekende soort) verkocht op de visafslag van IJmuiden, zonder tussenkomst van de directie van de vismijn noch controleurs van de overheid. Dergelijke incidenten – en er zijn er ongetwijfeld veel meer voorgekomen – tonen aan dat men niet voldoende op de hoogte is van de penibele situatie waarin bepaalde soorten zich bevinden. Een belangrijke maatregel is de informatie van vissers en verantwoordelijken op vismarkten, met daarnaast het rapporteren door vissers van vangsten van beschermde soorten.

Dankwoord

We willen de Dienst voor de Zeevisserij danken voor de melding en de medewerking bij het verkrijgen van de zee-engel.

Summary

On January 20th, 2012 a fish transport landed at Milford Haven (UK) arrived at Zeebrugge fish auction, carrying a 1.32 m long angelshark *Squatina squatina*. The animal had been caught by a Belgian beamtrawler on January 16th, in the Irish Sea, 50°55'N, 005°00'W. EU regulation does not allow this; the fish was confiscated and donated to the national zoological collection (Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, KBIN), where parts of it will be stored. The fisherman further informed that he had caught a second, much smaller specimen the day after in the same area. It was put back into the sea alive.

The International Union for the Conservation of Nature (IUCN) considers the status of the species as Critically Endangered.

Literatuur

- COMPAGNO, L.J.V., 1984. FAO Species Catalogue. Vol. 4. Sharks of the world. An annotated and illustrated catalogue of shark species known to date. Part 1 - Hexanchiformes to Lamniformes. FAO Fish. Synop. 125(4/1):1-249.
- EU, 1992. Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna. Publicatieblad van de EU, 22 juli 1992, L206:7-50.
- EU, 2012. Verordening (EU) Nr. 44/2012 van de Raad van 17 januari 2012 tot vaststelling, voor 2012, van de vangstmogelijkheden in de EU-wateren en, voor EU-vaartuigen, in bepaalde niet-EU-wateren, voor sommige visbestanden en groepen visbestanden waarvoor internationale onderhandelingen worden gevoerd of internationale overeenkomsten gelden. Publicatieblad van de EU, 27 januari 2012, L25:55-147.
- HEESSEN, H. & ELLIS, J., 2009. Haaien en roggen in de Noordzee. De Levende Natuur 110(6): 257-260.
- ICES, 2004. Report of the Working Group on Elasmobranch Fishes (WGEF). ICES Living Resources Committee, ICES CM 2004/G:11. International Council for the Exploration of the Sea, Copenhagen, Denmark.
- ICES, 2010. Report of the Working Group on Elasmobranch Fishes (WGEF). ICES Living Resources Committee, ICES CM 2010/ACOM:19. International Council for the Exploration of the Sea, Copenhagen, Denmark.
- KNIJN, R.J., BOON, T.W., HEESSEN, H.J.L. & HISLOP, J.R.G., 1993. Atlas of North Sea Fishes, based on bottom trawl survey data for the years 1985-1987. ICES Cooperative Research Report no. 194, 268p.
- NIJSEN, H. & DE GROOT, S.J., 1974. Catalogue of fish species of the Netherlands. Beaufortia 21(285): 173-207.

- OSPAR, 2008. OSPAR Biodiversity Series 2008: Case reports for the OSPAR List of threatened and/or declining species and habitats.
- OSPAR, 2010. OSPAR Recommendation on furthering the protection and restoration of the common skate species complex, the white skate, the angel shark and the basking shark in the OSPAR maritime area. OSPAR Commission, Recommendation 2010/6.
- POLL, M., 1945. Contribution a la connaissance de la faune ichthyologique du Bas-Escaut. Mededeelingen van het Koninklijk Natuurhistorisch Museum van België, Deel XXI (11): 1-32.
- RAPPÉ, G. & ENEMAN, E., 1988. De zeevissen van België. De Strandwerkgroep, 78 p.
- RAPPÉ, G., 2009. De Zee van Toen, een historisch-ecologische verkenning van de zuidelijke Noordzee (1930-1980), uit de mond van Vlaamse vissers. Prov. West-Vlaanderen, Brugge, 463 p.
- ROGERS, S.I. & ELLIS, J.R., 2000. Changes in the demersal fish assemblages of British coastal waters during the 20th century. ICES Journal of Marine Science 57: 866-881.
- VAN BEMMEL (ED), 1873. Patria Belgica. Encyclopédie nationale ou exposé méthodique de toutes les connaissances relatives à la Belgique anicenne et moderne, physique, sociale et intellectuelle. Première Partie: Belgique Physique. Bruylant-Christophe & Co, Brussel.
- VAN BEMMELEN, A.A., 1866. Lijst van visschen in Nederland waargenomen, zaamgesteld door A.A. van Bemmelen. In: Herklots, J.A. Bouwstoffen voor eene fauna van Nederland.
- VAN BENEDEN, P.-J., 1871. Les poissons des côtes de Belgique, leurs parasites et leurs commensaux. Mém.Acad.Sci Bruxelles, Tomé XXXVIII, 1-89.
- WHEELER, A., 1969. The fishes of the British Isles and North-West Europe. MacMillan and co Ltd., London, 611p.

**Jan Britostraat 24
8200 Brugge**